

TÜRKİYE-ERMENİSTAN UZMANLAR DİYALOG GRUBU POLİTİKA NOTU

TÜRKİYE'DEKİ ERMENİSTAN VATANDAŞI GÖÇMENLER

Aralık 2018

Çeşitli tahminlere göre, Türkiye'de halihazırda 10.000-40.000¹ arasında Ermenistan vatandaşı göçmen yaşıyor. Büyük çoğunluğu İstanbul'da yaşayan ve çalışma amacıyla Türkiye'ye gelen Ermenistan vatandaşı göçmenlerin karşılaştığı sorunlar ve engeller ülkedeki diğer düzensiz göçmen gruplarıyla genel olarak benzeşse de² diplomatik ve konsolosluk ilişkilerinin yanı sıra, doğrudan konsolosluk hizmeti ve acil durum yardımı sunan resmî organların bulunmaması, Ermenistan vatandaşı göçmenleri daha kırılgan bir hale getiriyor. Türkiye'de bulunan Ermenistan vatandaşı göçmenlerin demografik yapısı, ihtiyaçları ve sorunları konusunda güvenilir verilerin olmaması, bu göçmenlerin karşılaştıkları sorunlara yönelik somut destek mekanizmaları ile ilgili öneriler getirilmesini de zorlaştırıyor. Türkiye-Ermenistan Uzmanlar Diyalog Grubu³, bu duruma bir nebze de olsa çözüm bulabilmek ve İstanbul'da yaşayan Ermenistan vatandaşı göçmenler ve çocuklarının durum ve ihtiyaçlarını daha iyi kavrayabilmek amacıyla bir ihtiyaç analizi çalışması yaptırdı. Kasım 2017 ve Nisan 2018 tarihleri arasında İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Hrant Dink Vakfı tarafından ortaklaşa yürütülen bu araştırma kapsamında İstanbul'da yaşayan 153 göçmen hanenin yanı sıra eğitim kurumlarına devam eden 160 çocukla görüşüldü. Araştırma bulguları Eylül 2018'de yayımlanan "İdare Edilen Yaşamlar: İstanbul'da Yaşayan Ermenistan Vatandaşı Göçmenler ve Çocuklarının Durumu" başlıklı raporda derlendi.⁴

Rakamlar ve yasal statü

Türkiye'de ikamet eden Ermenistan vatandaşlarının sayısına ilişkin istatistik veriler, Türkiye'deki diğer göçmen topluluklarının çoğunda olduğu gibi, kamuya açık olarak mevcut değil. Ancak Ermenistanlı göçmenlerin olası sayısına dair çeşitli tahminler bulunuyor. Değişik zamanlarda, resmî yetkililer ve araştırmacılar da dahil çeşitli kaynakların verdiği rakamlar en az 5.000-10.000 ile en fazla 70.000 arasında değişiyor. Ağırlıklı görüş ise gerçek sayının 15.000 ile 20.000 arasında olduğu yönünde. Bu göçmenlerin çoğu Türkiye'de oturma veya çalışma iznine sahip olmadığından düzensiz göçmen olarak kabul ediliyor. Yasal izin alan göçmenlerin sayısında ufak bir artış olmakla beraber, 2017'de 150'de kalan çalışma izni başvurusu yapan Ermenistan vatandaşı sayısı tahmini toplam göçmen sayısının çok küçük bir kısmını oluşturuyor.⁵ 2011'e kadar, çok az sayıda Ermenistan vatandaşı çalışma iznine başvurmuş, ancak 2012 – 2013 arasında, çalışma izni başvuruları iki kattan fazla artarak, 84'ten 188'e çıkmıştır. Takip eden yıllarda, bu sayı benzer düzeylerde seyretmiş ve 2014'te 180, 2015'te 197, 2016'da 174, 2017'de ise 150 başvuru gerçekleşmiştir. Başvuruların yaklaşık %86,5'i kadınlar tarafından yapılmış olup, başvuru sahiplerinin yaklaşık %44'ü 50 yaş üstü kişilerdir. Ermenistan vatandaşı göçmenlerin işverenlerinin yaklaşık %70 gibi önemli bir kısmının, ev ve bakım hizmetlerinde yardımcı arayan münferit haneler olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan kişiler temizlikçi, bakıcı, satış elemanı, öğretmen ve kargo çalışanı olarak çalıştığını belirtmiştir.⁶ Çalışma izni alanlara ek olarak, göçmenlerin az bir kısmı, çalışma hakkı tanımayan kısa süreli oturma ya da turist vizesine sahiptir. Araştırmaya katılanların üçte birinin kısa süreli oturma iznine, yalnızca %8'inin çalışma iznine sahip olduğu görülmüştür.

Araştırmaya katılanlar Türkiye'de yasal ikamet statüsü almaya istekli olduklarını belirtmiştir, ancak bunun önündeki başlıca engel vize ihlali cezalarıdır.⁷ Özellikle çok uzun bir süredir vize ihlali olanların birikmiş cezaları çok yüksek tutarlara ulaşabilmektedir. Para cezaları vize bitiş tarihi itibarıyla hesaplanmaktadır. Vize ihlal cezaları Türkiye'ye turist vizesiyle giren ve vize bitiş tarihinden sonra da kalmaya devam eden yetişkin göçmenler ve oturma izni olmayan ebeveynlerin Türkiye'de doğan çocukları için geçerlidir.

Diplomatik ilişki ve konsolosluk hizmetlerinin bulunmamasından kaynaklanan sorunlar

Türkiye'de Ermenistan'ın bir büyükelçiliği ve konsoloslugu bulunmadığından Ermenistan vatandaşlarının temel konsolosluk hizmetlerine doğrudan erişimi bulunmuyor. **Ermenistan vatandaşı göçmenlerin çoğu bu nedenle pasaportunu yenileyemiyor; doğum, ölüm, evlilik ve boşanma belgesi alamıyor.** Araştırmaya katılanların %51'i pasa-

port yenileme ve uzatma işlemleri için Ermenistan'a gitmek zorunda kaldıklarını belirtmiştir.⁸ Öte yandan, **pasaport süresi dolanların** Türkiye'den çıkıp Ermenistan'a giriş yapmak için ilk olarak **geri dönüş belgesi** alması gerekiyor. Mevzuata göre, tüm Ermenistan vatandaşları ve çocuklarının, daha önceden pasaport çıkarmamış olsalar bile ülkelerine dönmek için geri dönüş belgesi alma hakkı bulunuyor. Bu belgeyi almak isteyenlerin, Ermenistan diplomatik misyonlarına veya konsolosluk bürolarına doğrudan başvuru imkânı olmayan bir ülkede bulunması durumunda, söz konusu belge bir aile ferdi veya yetkili temsilci aracılığıyla Ermenistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'ndan alınabilir. Ancak bu prosedür, özellikle acil durumlarda zor ve zaman alan bir işlem olabilmektedir.

Konsolosluk hizmetlerinin bulunmamasından kaynaklanan en büyük sorun, **Türkiye'deki Ermenistan vatandaşı göçmenlerin çocukları** için kimlik belgesi alınamamasıdır. Araştırmaya katılanlar arasında Türkiye'de doğum yapan 26 kişiden 13'ü bebekleri için resmî kimlik belgesi çıkarttıramamıştır. Diğer bir ifadeyle, araştırmada incelenen hanelerde Türkiye'de doğan her iki çocuktan biri için **resmî kimlik belgesi alınmadığı görülmüştür**. Ermenistan vatandaşı ebeveynlerden doğan çocuklar, doğum yerine bakılmaksızın, Ermenistan vatandaşı olarak kabul edilmektedir. **Çocuğun Ermenistan Cumhuriyeti pasaportu alabilmesi için**, ebeveynlerin hastane tarafından verilen doğum tutanak belgesini Nüfus Müdürlüğü'ne götürüp Türkiye'de doğum kaydını yaptırması, ardından ya yetkili bir temsilci aracılığıyla ya da bizzat Ermenistan'da bir başvuru yapması gerekmektedir. Doğum kayıt bildirimini, Ermenistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na ancak bu şekilde iletebilmektedir. Kişiler, bu işlemi bizzat yapmayı tercih edecek olurlarsa, ilk olarak çocukları için Ermenistan'dan bir geri dönüş belgesi almaları, daha sonra da Türkiye'den çıkış yapabilmek için vize ihlal cezasını ödemeleri gerekmektedir.

Ayrıca, Türkiye'deki Ermenistan vatandaşlarına **acil durumlarda** doğrudan yardım sağlayan hiçbir resmî organ bulunmamaktadır. Araştırmada, aile bireylerinin **ölümünü kaydettirme** ve **cenazeleri Türkiye'den Ermenistan'a nakletme** sorunu yaşayan göçmenlerle ilgili durumlar bildirilmiştir. Hatta bir durumda, hafıza kaybı yaşayan kayıt dışı bir Ermenistan vatandaşı kadın İstanbul'da bir devlet hastanesine götürülmüş, herhangi bir kimlik belgesi olmadığı için doktorlar parmak iziyle kimlik tespiti yapmış, ancak yardım için Türkiye ya da Ermenistan'da irtibata geçebilecekleri herhangi bir resmî makam tespit edememişlerdir.

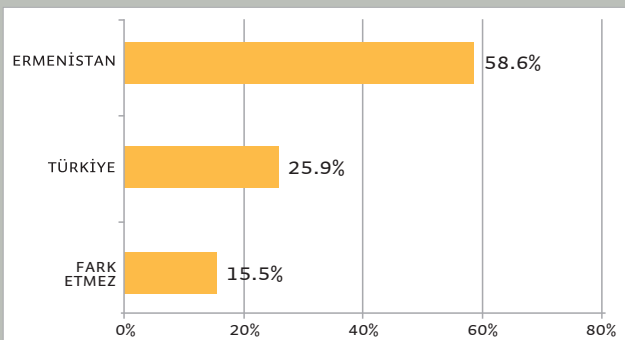
Eğitim

Eğitim kurumlarına kayıt için, oturum veya çalışma izni bulunan göçmenlere Türkiye'deki makamlar tarafından verilmiş olan geçici kimlik numarası gerektiğinden düzensiz göçmenlerin çocukları Türkiye'deki okullara kaydolamıyor. İstanbul'da 16 tane Ermeni azınlık okulu bulunmasına rağmen, bu okulların, Ermenistan vatandaşı çocukları normal öğrenci olarak kaydetmesine izin verilmiyor. Dolayısıyla, Türkiye'de yasal oturumu bulunan Ermenistan vatandaşı göçmenler bile çocuklarını İstanbul'daki Ermeni okullarına resmî olarak kaydettiremiyorlar. 2012'den bu yana, Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği'nde yapılan değişiklikler sayesinde,⁹ düzenli veya düzensiz Ermenistan vatandaşı göçmenlerin çocukları **"misafir öğrenci"** olarak İstanbul'daki 16 Ermeni okuluna devam edebilmekte, ancak **diploma** veya başka bir resmî belge **alamamaktadır**. Halihazırda, 100'ün üzerinde Ermenistan vatandaşı göçmen çocuğu misafir öğrenci olarak bu okullara gitmektedir. Buna ek olarak, göçmen çocukların eğitimden mahrum kalmaması için, 2003 yılından bu yana Gedikpaşa Ermeni Protestan Kilisesi'nde düzenlenen derslere gayri resmî olarak katılan 150 kadar çocuk bulunmaktadır. Burada verilen müfredat Ermenistan Cumhuriyeti'nin standart orta öğretim müfredatını esas alıyor. Bu çocuklar da resmî öğretim belgesi veya diploma alamıyorlar. Her iki durumda da, çocukların önündeki seçenek, vize ihlal cezalarını ve Ermenistan'a seyahat ücretlerini karşılayıp, Ermenistan'da sınavlara girip liseye orada devam etmektir. Vize ihlal

cezalarını ödemedi Türkiye'den ayrılanların ise belli bir süre ülkeye girişi yasaklanıyor.¹⁰ Bu nedenle, **Ermenistan vatandaşı göçmenler lise ve üniversite giriş sınavına katılamıyor ve Türkiye'de üniversitelere kayıt yaptırmıyorlar**.

Araştırmaya göre, çocukların çoğunluğu (%59) eğitimlerine Ermenistan'da devam etmeyi tercih etse de çocukların önemli bir kısmı (%26) Türkiye'de kalıp, eğitimlerine burada devam etmeyi ve Türkiye üniversitelerine gitmeyi tercih etmektedir. Dolayısıyla, bu öğrencilerin ileride eğitimlerine her iki ülkede de devam edebilmesi için, **Ermenistan ve Türkiye tarafından tanınan geçerli diploma ve eğitim belgelerinin** olması gerekmektedir.

Eğitimine Devam Edeceği Yer

Sağlık

Görüşülen Ermenistan vatandaşı göçmenlerin çoğunun, kronik ve hayati tehlike arz eden hastalığı olanlar da dahil olmak üzere, sağlık hizmeti ve gerekli ilaçlara erişimi bulunmuyor. Araştırmaya katılanların **üçte biri, hasta olduklarında herhangi bir sağlık kurumuna başvurmadığını belirtmiştir**. Ermenistan vatandaşı göçmenler çoğunlukla geçerli kimlik belgesine ve/veya oturma iznine sahip olmamaktan kaynaklanan engellerle karşılaştıklarını ve sağlık hizmeti masraflarını karşılayamadıklarını bildirmiştir.

Pasaportunun veya oturma izninin süresi dolan göçmenler, göç makamlarına haber verilebileceği korkusuyla devlet hastanelerine veya özel hastanelere başvurmaktan çekiniyorlar. Ayrıca, **Türkiye’de doğup henüz kimlik belgesi alınmamış çocuklar da genellikle hastanelere kabul edilmiyor**. Göçmenler ve çocukları için sağlık hizmetlerinin maddi açıdan erişilebilirliği ise başka bir meseledir. Herhangi bir sağlık sigortası olmayan düzensiz göçmenlerin tüm hizmetleri kendi cebinden ödemekten başka seçeneği bulunmuyor. Görüşülenler arasında sağlık kurumlarına başvuranların büyük çoğunluğu (%73) sağlık masraflarını kendi cebinden ödediğini ifade ediyor.

Yedikule Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi, eğitim kurumlarına devam eden göçmen çocukları için ücretsiz sağlık hizmeti sağlıyor. Ancak acil durumlarda, özellikle de hafta sonları ve tatil zamanlarında, devam ettikleri okullardan o okulda öğrenci olduklarına dair bir yazı edinmeden doğrudan hastaneye gidip sağlık hizmeti alamıyorlar. Aşı ihtiyacı olan küçük çocuklar ve bebeklerle okula devam etmeyenler kapsam dışında kalıyor. Yetişkin göçmenler için ise böyle bir hizmet sunulmuyor.

Öneriler:

İnsanların yaşamlarını etkileyen bu sorunlara bir nebze çare olabilmek için, Türkiye-Ermenistan Uzmanlar Diyalog Grubu üyeleri, Ermenistan ve Türkiye tarafından hayata geçirilebilecek bir takım tavsiyeler/tehdirlir önermektedir. Bu adımlar, mevcut yasal ve kurumsal çerçeveler içinde atılabilmektedir. Söz konusu tedbirlerin uygulanması, bu çerçevede geçerli olan uluslararası sözleşmelere uyum sağlanmasını da mümkün kılacaktır.

Konsolosluk Hizmetleri

Ermenistan ve Türkiye Hükümetlerine:

- Ermenistan ve Türkiye, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin statüsüne bakılmaksızın, vatandaşlarına konsolosluk hizmetleri ve acil durum yardımı sunmalarını sağlayacak bir format üzerinde mutabakata varabilir.

Değerlendirilebilecek olasılıklar, tercih edilen sırayla, aşağıdaki gibidir:

- Doğrudan konsolosluk hizmetlerinin sunulması için konsolosluk ilişkileri/konsolosluk ofisleri tesis edilebilir. Komşu ülkede konsolosluk işlevi sağlayan ve acil durum yardımı sunan bir temsilcilik kurulması, hem uluslararası sözleşme ve enstrümanları hem de mevcut konsolosluk uygulamalarını mümkün kılabilir.¹¹
- Vatandaşlara konsolosluk hizmeti ve acil durum yardımı sunmak için üçüncü bir ülkenin diplomatik misyonları bünyesinde menfaat birimleri kurulabilir. Bazı durumlarda, diplomatik ilişkisi bulunmayan devletler üçüncü bir ülkenin diplomatik misyonları bünyesinde menfaat birimi bulundurabilmektedir.¹²
- Acil durumlarda iki ülkenin vatandaşlarının ihtiyaçlarına hızla yanıt verebilmek için Ermenistan ve Türkiye Dışişleri Bakanlıkları arasında bir acil durum iletişim hattı kurulabilir.

Türkiye’de yasal kalışın kolaylaştırılması ve düzenli hale getirilmesi

Türkiye Hükümeti’ne:

- Türkiye, Türkiye’de doğmuş, ülkeden hiç ayrılmamış, pasaport/belge almak veya yenilemek için Ermenistan’a gitmeyi planlayan Ermenistan vatandaşı çocukların vize ihlal ücretlerinden muaf tutulmasını bir seçenek olarak değerlendirebilir.

Eğitim

Ermenistan ve Türkiye Hükümetlerine:

- Türkiye, 2012 tarihli Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği, Madde 51/5’de¹³ değişiklik yapmak suretiyle, misafir öğrencilerin İstanbul’daki Ermeni azınlık okullarına resmî kayıt yapabilmelerini ve Ermenistan vatandaşı öğrencilere diploma verilmesini mümkün kılan yasal düzenlemeler gerçekleştirilmeyi değerlendirebilir.
- Ermenistan, Türkiye’de okula devam eden Ermenistan vatandaşlarının Ermenistan’daki okullarda ve üniversitelerde eğitime devam etmesi sürecini kolaylaştırabilir.
- Türkiye, Türkiye’de geçici olarak ikamet eden Ermenistan vatandaşı öğrencilerin kendi ülkelerindeki müfredatı esas alan bir eğitim almalarını sağlayacak örgün eğitim programları geliştirilmesini kolaylaştırabilir. Bu amaçla, Ermenistan ve Türkiye, Gedikpaşa Hrant Dink Okulu’nun Türkiye’de yasal statü kazanması için

fırsatları ve olası modelleri değerlendirebilir. Türkiye'deki mevzuata göre, 2007 tarih ve 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu, Madde 3'te¹⁴ bahsedilen mevcut "uluslararası okul" modeli en uygun format olarak görünmektedir. Türkiye'deki uluslararası okullar Bakanlar Kurulu Kararnamesi/Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulmakta, yalnızca yabancı öğrencileri kabul etmekte, Türkiye Millî Eğitim Bakanlığı'nın onayının alınması kaydıyla, kendi dillerinde kendi müfredatlarını uygulamaktadır.

Destek mekanizmaları

Hükümetler arzu ederlerse, söz konusu sorunları gidermek amacıyla, çeşitli kurumlar ve destek mekanizmaları tesis etmeyi ve faaliyete geçirmeyi düşünebilir.

Ermenistan ve Türkiye'deki sivil toplum aktörlerine:

- İki ülkenin baroları ve ombudsman kurumlarının katılımıyla Ermenistan vatandaşı göçmenlere hakları ve sorumlulukları konusunda bilgi, hukuki yardım ve hizmet sunmak üzere avukatlar, sivil toplum kuruluşları ve yetkili makamlardan oluşan mekanizmalar/ağlar kurulabilir ve desteklenebilir.
- İstanbul'da yaşayan Ermenistan vatandaşı göçmenlerin eğitim ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanması için, İstanbul'daki Ermeni toplumunun bu göçmenlere destek ve hizmet sunması teşvik edilebilir. Örneğin, İstanbul'daki Ermeni hastaneleri, geçerli belgesi olmayan ve maddi gücü yetmeyen Ermenistan vatandaşı göçmenlere sağlık hizmeti sunacak mekanizmalar kurabilir.

- 1 *İdare edilen yaşamlar: İstanbul'da yaşayan Ermenistan vatandaşı göçmenler ve çocuklarının durumu*, Emre Erdoğan & Pinar Uyan Semerci, Eylül 2018, Hrant Dink Vakfı Yayınları, s. 28
- 2 Özellikle de Gürcistan gibi eski Sovyet Cumhuriyeti ülkelerinden gelen göçmenler. Adrese dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, Türkiye İstatistik Kurumu
- 3 <http://hrantdink.org/en/activities/projects/turkey-armenia-relations-programme/dialogue-groups/411-armenia-turkey-expert-dialogue-group>
- 4 *İdare edilen yaşamlar: İstanbul'da yaşayan Ermenistan vatandaşı göçmenler ve çocuklarının durumu*, Emre Erdoğan & Pinar Uyan Semerci, Eylül 2018, Hrant Dink Vakfı Yayınları
- 5 T.C., Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İstatistik Yönetim Bilgi Sistemi
- 6 *İdare edilen yaşamlar: İstanbul'da yaşayan Ermenistan vatandaşı göçmenler ve çocuklarının durumu*, Emre Erdoğan & Pinar Uyan Semerci, Eylül 2018, Hrant Dink Vakfı Yayınları, s. 60
- 7 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile yönetmelikleri vize ihlal cezasına değinmekte, ancak belli bir hesaplama oranı veya yöntemi zikretmemektedir. Uygulamada, bu ceza ülkeden çıkış esnasında havaalanında veya kara sınırında hesaplanmaktadır. Vize ihlal cezası hesaplama yöntemi açıkça bilinmediğinden, bir kişinin vize ihlali nedeniyle yıllar içinde biriktirdiği ceza tutarı hakkında sadece tahmin yapılabilmektedir. Anket katılımcıları birikmiş ceza tutarlarının 500 TL ile 16.000 TL arasında olduğu tahmin ettiklerini belirtmiştir.
- 8 *İdare edilen yaşamlar: İstanbul'da yaşayan Ermenistan vatandaşı göçmenler ve çocuklarının durumu*, Emre Erdoğan & Pinar Uyan Semerci, Eylül 2018, Hrant Dink Vakfı Yayınları, s. 46
- 9 T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2007 tarih ve 5580 sayılı Özel Eğitim Kurumları Kanunu, Madde 51/5, 28239 sayılı 20.03.2012 tarihli Resmî Gazete
- 10 T.C. İçişleri Bakanlığı, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2014, Madde 9/3: Türkiye'ye giriş yasağı beş yılı aşamaz.
- 11 Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi Madde 2, diplomatik ilişkilerin kesilmesinin muhakkak konsolosluk ilişkilerinin kesilmesini içermediğini belirtmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi, Türkiye-Ermenistan Uzmanlar Diyalog Grubu'nun 'Ermenistan ve Türkiye Arasındaki Konsolosluk İlişkileri' ara raporunda bulunmaktadır.
- 12 Ayrıntılı bilgi ve örnekler, Türkiye-Ermenistan Uzmanlar Diyalog Grubu'nun 'Ermenistan ve Türkiye Arasındaki Konsolosluk İlişkileri' ara raporunda bulunmaktadır.
- 13 Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği Madde 51/5: Okullarda, kurum kontenjanı dikkate alınarak yabancı uyruklu misafir öğrenciler de öğrenim görebilir, ancak bu öğrencilere diploma düzenlenemez. Okuldan ayrılanlara gördükleri derslere ve aldıkları notlara ilişkin okul yönetimince düzenlenen belge verilir.
- 14 T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2007 tarih ve 5580 sayılı Özel Eğitim Kurumları Kanunu, Madde 3

Türkiye-Ermenistan Uzmanlar Diyalog Grubu, Berghof Vakfı ve Chrest Vakfı işbirliğiyle Hrant Dink Vakfı tarafından oluşturulmuştur.

İletişim:

Hrant Dink Vakfı

Anarad Hıçutyan Binası

Papa Roncalli Sk. No: 128 Harbiye 34373 Şişli / İstanbul

T: +90 212 2403361 - 62 | F: +90 212 2403394 | info@hrantdink.org | www.hrantdink.org

Berghof Foundation

